

กลุ่มสาขาการโรงแรมและ การท่องเที่ยว

ศักยภาพการท่องเที่ยวชุมชนเพื่อการพัฒนาอย่างยั่งยืน :
กรณีแหล่งท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมอำเภอปาย จังหวัดแม่ฮ่องสอน
Community Tourism Potential for Sustainable Development :
A Case of Cultural Tourist Attraction in Pai District, Mae Hong Son Province.

อรรคเดช ตาปราบ^{1*} มนัส สุวรรณ² วัชรพงษ์ วัฒนกุล³ และ ภัทรวุฒิ สมยานะ⁴
 Akkadet Taprap^{1*}, Manat Suwan², Watcharapong Wattanakul³ and Phattharawuth Somyana⁴

บทคัดย่อ

การวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์ เพื่อศึกษาบริบทของการท่องเที่ยวชุมชนกรณีแหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมในพื้นที่อำเภอปาย จังหวัดแม่ฮ่องสอน ศึกษาและวิเคราะห์ศักยภาพของการท่องเที่ยวชุมชนผ่านกระบวนการเรียนรู้เพื่อการพัฒนาอย่างยั่งยืนตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง เพื่อนำไปสู่การบริหารจัดการการท่องเที่ยวชุมชนผ่านกระบวนการเรียนรู้เพื่อการพัฒนาอย่างยั่งยืนตามแนวทางปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง กำหนดกลุ่มตัวอย่างเพื่อการศึกษาจากบุคคลในพื้นที่ จำนวน 6 กลุ่ม ได้แก่ ชาวบ้านที่ตั้งถิ่นฐานและพักอาศัยอยู่ในเขตอำเภอปาย ผู้ประกอบธุรกิจหรือกิจการที่เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยวชุมชน ผู้นำชุมชน ตัวแทนภาคประชาสังคม นักท่องเที่ยวชาวไทย และชาวต่างชาติ รวมถึงตัวแทนเจ้าหน้าที่จากหน่วยงานที่เกี่ยวข้องกับการจัดการท่องเที่ยวในพื้นที่ รวมทั้งสิ้นจำนวน 556 คน เก็บรวบรวมข้อมูลผ่านกระบวนการมีส่วนร่วม การศึกษาเอกสารงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง ประกอบกับการสัมภาษณ์ การใช้แบบสอบถาม และการสนทนากลุ่ม ข้อมูลเชิงปริมาณที่รวบรวมได้วิเคราะห์ด้วยสถิติพรรณนา ประกอบด้วย การแจกแจงความถี่ ค่าร้อยละ ค่าเฉลี่ย และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน กรณีของข้อมูลเชิงคุณภาพใช้วิธีการวิเคราะห์เนื้อหา (Content Analysis)

ผลการศึกษาสามารถสรุปได้ ดังนี้ (1) ในพื้นที่ศึกษามีศักยภาพในการพัฒนาเป็นแหล่งท่องเที่ยวชุมชนผ่านกระบวนการเรียนรู้เพื่อการพัฒนาอย่างยั่งยืนได้ ทั้งนี้ เพราะในเขตอำเภอปายมีทรัพยากรการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม โดยเฉพาะอย่างยิ่งความหลากหลายและเอกลักษณ์ทางวัฒนธรรม ความโดดเด่นด้านอัตลักษณ์ของกลุ่มชาติพันธุ์ ความสมบูรณ์ของแหล่งประวัติศาสตร์ และภูมิปัญญาท้องถิ่น ศักยภาพของชุมชนในการจัดการท่องเที่ยวมีสิ่งดึงดูดใจ ความสามารถในการเข้าถึง และสิ่งอำนวยความสะดวกที่ค่อนข้างเพียงพอพร้อมสมบูรณ์ นอกจากนี้ยังพบว่าชุมชนมีศักยภาพด้านกระบวนการเรียนรู้และการปรับตัว มีการบริหารจัดการตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง

คำสำคัญ : ทิวทางวัฒนธรรม, การท่องเที่ยวชุมชน, กระบวนการเรียนรู้, ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง

¹ นักศึกษาคณะศึกษาศาสตร์เพื่อการพัฒนาท้องถิ่นที่ยั่งยืน บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงใหม่

Email : Akkadettaprap@gmail.com

² อาจารย์ประจำสังกัด บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงใหม่

Email : manatsuwan@gmail.com

³ อาจารย์ประจำสังกัด คณะเทคโนโลยีการเกษตร มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงใหม่

Email : Watcharapong_wat@cmru.ac.th

⁴ อาจารย์ประจำคณะวิทยาการจัดการ มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงใหม่

Email : w.somyana@gmail.com

ABSTRACT

This research aims to study the context of community tourism, specifically cultural tourism destinations in Pai District, Mae Hong Son Province; to examine and analyze the potential of community tourism through a learning process for sustainable development; based on the philosophy of sufficiency economy. The goal is to propose and evaluate a model for community tourism management through a learning process for sustainable development based on the philosophy of sufficiency economy. The study sample consisted of six groups of local people living in Pai District. The data was collected from 556 individuals, including business operators or enterprises related to community tourism, community leaders, representatives from civil society organizations, Thai and foreign tourists, and representatives from agencies involved in tourism management in the area. The data was gathered through participatory processes, including review of relevant research documents, interviews, questionnaires, and focus group discussions. Quantitative data were analyzed using descriptive statistics, including frequency distribution, percentages, means, and standard deviations. Qualitative data were analyzed using content analysis.

The study results can be summarized as follows: (1) The study area has the potential to develop into a community tourism destination through a learning process for sustainable development. This is because Pai District has cultural tourism resources, especially cultural diversity and uniqueness, the distinctiveness of ethnic group identity, the completeness of historical sites and local wisdom, the potential of the community to manage tourism, attractiveness, accessibility and relatively complete facilities. In addition, it was found that the community has potential in learning processes and adaptation, and management based on the philosophy of sufficiency economy.

Keywords: Cultural Capital, Community Tourism, Learning Process, Philosophy of Sufficiency Economy

ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

สังคมปัจจุบันให้ความสำคัญกับมรดกทางวัฒนธรรมอันเป็นหัวใจหลักของอุตสาหกรรมการท่องเที่ยว สำหรับประเทศไทย การท่องเที่ยวเป็นอุตสาหกรรมที่สร้างรายได้อย่างมหาศาล แต่หากขาดการบริหารจัดการที่ดีอาจส่งผลกระทบต่อทรัพยากร วัฒนธรรมได้ จังหวัดแม่ฮ่องสอน หรือเมือง "สามหมอก" มีจุดเด่นด้านความหลากหลายของกลุ่มชาติพันธุ์ ประวัติศาสตร์ และภูมิปัญญาท้องถิ่น โดยเฉพาะอำเภอปาย ซึ่งเป็นเมืองพหุสังคมที่มีการตั้งถิ่นฐานมาตั้งแต่สมัยก่อนประวัติศาสตร์ มีความสมบูรณ์ทั้งระบบนิเวศ และทุนทางวัฒนธรรมที่สั่งสมจากการอพยพของหลากหลายกลุ่มชาติพันธุ์ เช่น ลัวะ ไทใหญ่ จีนฮ่อ และกลุ่มชาติพันธุ์บนพื้นที่สูง (กาญจนา แสงลิ้มสุวรรณ. 2553)

ในช่วง 30 ปีที่ผ่านมา อำเภอปายเติบโตจากการเป็นจุดหมายปลายทางของนักท่องเที่ยวแบบผจญภัยสู่เมืองท่องเที่ยวหลัก การขยายตัวนี้ส่งผลให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจและสังคมอย่างรุนแรง ในด้านเศรษฐกิจเกิดการกระจายรายได้สู่ท้องถิ่น ประชาชนเปลี่ยนอาชีพจากเกษตรกรรมมาสู่ธุรกิจบริการ ส่วนด้านสังคมและวัฒนธรรมเกิดการสูญเสียอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรม สถาปัตยกรรมพื้นถิ่น (เช่น เฮือนไต) ถูกรื้อถอนเพื่อสร้างอาคารสมัยใหม่ และวิถีชีวิตที่เคยสงบเรียบง่ายเปลี่ยนเป็น "เมืองที่ไม่หลับใหล"

สถานการณ์การท่องเที่ยวในประเทศไทยช่วง 4-5 ปีที่ผ่านมา เป็นช่วงวิกฤตการณ์โควิด-19 และความท้าทายใหม่ของอุตสาหกรรมท่องเที่ยวไทยที่ต้องเผชิญกับวิกฤตเศรษฐกิจโลกและสถานการณ์โควิด-19 ซึ่งส่งผลกระทบต่อ GDP และการจ้าง

งานอย่างหนัก มาตรการควบคุมโรคทำให้กิจกรรมทางเศรษฐกิจหยุดชะงัก ประชาชนขาดรายได้และเกิดปัญหาสุขภาพจิต สถานการณ์นี้กลายเป็นจุดเปลี่ยนที่ทำให้พฤติกรรมนักท่องเที่ยวเปลี่ยนไป โดยหันมาให้ความสำคัญกับความปลอดภัย ความสะอาด และการท่องเที่ยวเชิงคุณภาพที่รักษาสีเขียวสิ่งแวดล้อมมากขึ้น จากปัญหาการสูญเสียอัตลักษณ์และวิถีชีวิตที่เกิดขึ้น นำมาสู่คำถามงานวิจัยว่า ชุมชนท่องเที่ยวในอำเภอปายมีการเรียนรู้และปรับตัวอย่างไรต่อการเปลี่ยนแปลง ประกอบกับที่ผ่านมายังไม่พบงานวิจัยที่ศึกษาเกี่ยวกับประเด็นอย่างชัดเจน

ผู้วิจัยจึงสนใจศึกษาเพื่อมุ่งเน้นประเด็นศักยภาพทางการท่องเที่ยวชุมชนเพื่อการพัฒนาอย่างยั่งยืนโดยใช้ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงเป็นพื้นฐานสำคัญในการบริหารจัดการ เพื่อสร้างภูมิคุ้มกันและนำไปสู่การพัฒนาที่สมดุลทั้งในมิติเศรษฐกิจ สังคม สิ่งแวดล้อม และวัฒนธรรมอย่างยั่งยืน

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษารับรองการท่องเที่ยวชุมชนกรณีแหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมในพื้นที่อำเภอปาย จังหวัดแม่ฮ่องสอน
2. เพื่อศึกษาและวิเคราะห์ศักยภาพของการท่องเที่ยวชุมชนเพื่อการพัฒนาอย่างยั่งยืนตามหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง

ขอบเขตของการวิจัย

1. **ขอบเขตด้านพื้นที่** ในอำเภอปาย จังหวัดแม่ฮ่องสอน ได้แก่ เทศบาลตำบลปาย องค์การบริหารส่วนตำบลเวียงใต้ องค์การบริหารส่วนตำบลเวียงเหนือ องค์การบริหารส่วนตำบลแม่ฮี้ องค์การบริหารส่วนตำบลทุ่งยาว องค์การบริหารส่วนตำบลแม่नादेิง องค์การบริหารส่วนตำบลเมืองแปง

2. **ขอบเขตด้านประชากร** แบ่งออกเป็น 6 กลุ่ม ได้แก่

1. ชาวบ้านที่ตั้งถิ่นฐานอยู่ในเขตอำเภอปาย จำนวน 200 คน
 2. ผู้ประกอบธุรกิจหรือกิจการที่เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยวชุมชน จำนวน 150 คน
 3. นักท่องเที่ยวชาวไทยจำนวน 100 คน และนักท่องเที่ยวต่างชาติจำนวน 50 คน รวม 150 คน
 4. ผู้นำชุมชน จำนวน 45 คน
 5. ผู้ที่มีความคิดในเชิงสร้างสรรค์เกี่ยวกับการท่องเที่ยวชุมชน จำนวน 5 คน
 6. เจ้าหน้าที่จากหน่วยงานที่เกี่ยวข้องกับการจัดการท่องเที่ยวจำนวน 6 คน
- รวมทั้งสิ้น จำนวน 556 คน

3. **ขอบเขตด้านเนื้อหา**

บริบทโดยทั่วไปของอำเภอปาย ประกอบด้วย พื้นฐานทางวัฒนธรรมของชุมชน ระบบความเชื่อ ขนบธรรมเนียม ประเพณีและภูมิปัญญาท้องถิ่นที่เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยว สภาพทั่วไปของชุมชน ประวัติศาสตร์ชุมชนในพื้นที่อำเภอปาย โครงสร้างพื้นฐานทางเศรษฐกิจและสังคม เช่น ลักษณะทางประชากร อาชีพ รายได้ เป็นต้น

บริบทด้านการท่องเที่ยว ประกอบด้วย ประเภทของการท่องเที่ยว การบริหารจัดการการท่องเที่ยวชุมชน ความสำเร็จ และ/หรือความล้มเหลวในการบริหารจัดการการท่องเที่ยว และการมีส่วนร่วมของชุมชนในการจัดการท่องเที่ยว

ศักยภาพของการท่องเที่ยวชุมชน ประกอบด้วย ศักยภาพของพื้นที่ เน้นที่ทรัพยากรการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม ความรู้ ทักษะ ความสามารถ จุดแข็ง จุดอ่อน โอกาส และอุปสรรคที่อาจมีผลต่อการบริหารจัดการการท่องเที่ยวชุมชน

4. **ขอบเขตด้านเวลา** ในการศึกษาวิจัยในครั้งนี้ใช้ระยะเวลา 2 ปี ตั้งแต่ มกราคม พ.ศ. 2568 ถึงมกราคม พ.ศ. 2569

การทบทวนวรรณกรรมที่เกี่ยวข้อง

การทบทวนวรรณกรรมที่เกี่ยวข้องแบ่งออกเป็น 2 ส่วน คือ การทบทวนแนวคิดและทฤษฎีที่เกี่ยวข้อง และการทบทวนงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง ซึ่งแนวคิดทฤษฎีที่สำคัญคือ แนวคิดด้านการท่องเที่ยวโดยชุมชน ซึ่งหมายถึงการจัดการท่องเที่ยวบนพื้นฐานของทรัพยากรการท่องเที่ยวทั้งที่เป็นทรัพยากรธรรมชาติ ทรัพยากรประเภทศิลปวัฒนธรรม สิ่งก่อสร้างทางประวัติศาสตร์และโบราณสถาน โดยมีหน่วยงานภาครัฐ และ/หรือภาคเอกชนที่เกี่ยวข้องทำหน้าที่เป็นผู้สนับสนุนให้ความช่วยเหลือเพื่อให้คนในชุมชนท้องถิ่นเกิดจากความรู้ ความเข้าใจ และการใช้วิธีการมีส่วนร่วมของคนในชุมชนในการร่วมคิด การร่วมวางแผน การร่วมตัดสินใจบนพื้นฐานของการรักษาสมดุลด้านเศรษฐกิจ สังคมวัฒนธรรมและสิ่งแวดล้อม การส่งเสริมและการอนุรักษ์ภูมิปัญญา สิ่งแวดล้อม และธรรมชาติ

และแนวคิดการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนเพื่อสร้างให้เกิดความสมดุลระหว่าง 3 องค์ประกอบหลัก ได้แก่ สังคม เศรษฐกิจ และสิ่งแวดล้อม การส่งเสริมให้เกิดการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน สำคัญที่สุดคือสร้างความสมดุลให้เกิดขึ้นในพื้นที่และ/หรือแหล่งท่องเที่ยวให้ได้ นี่หมายความว่าต้องไม่มีการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรและสิ่งแวดล้อมเพื่อการท่องเที่ยวมากเกินไปจนทำให้พื้นที่สภาพได้เองตามธรรมชาติ การบริหารจัดการการท่องเที่ยวต้องให้ความสำคัญกับความเสมอภาคในทางเศรษฐกิจ หมายความว่าคนในสังคมควรได้รับประโยชน์หรือผลตอบแทนอย่างเหมาะสม

รวมถึงแนวคิดเกี่ยวกับหลักการเศรษฐกิจพอเพียง (ศาสตร์พระราชา) ซึ่งมุ่งเน้นการพัฒนาตามหลักการ (1) “ความสมดุล” ขององค์ประกอบหรือปัจจัยที่เกี่ยวข้องทั้งหมดดังที่เห็นประจักษ์คือ การพัฒนาที่คำนึงถึงศักยภาพ ความพอเหมาะพอดี และความสามารถในการรองรับ ในส่วนของภูมิกายภาพ เช่น ดิน น้ำ และอากาศ ในส่วนของภูมิสังคม เช่น วิถีชีวิต ขนบธรรมเนียม ประเพณีและวัฒนธรรม (2) ความ “พอประมาณ” ซึ่งหมายถึงความพอเหมาะพอดี ไม่มากเกินไปหรือน้อยเกินไป ทั้งนี้การปฏิบัติใดๆ ต้องไม่เป็นการเบียดเบียนตนเองและต้องไม่ทำให้อื่นเดือดร้อน และ (3) การสร้างความสุขอย่างยั่งยืนให้เกิดขึ้นในครอบครัวหรือในชุมชน ตามหลักการ “เข้าใจ เข้าถึง พัฒนา”

ระเบียบวิธีวิจัย

การศึกษานี้ใช้วิธีการวิจัยแบบผสมผสานทั้งเชิงคุณภาพและปริมาณ เลข IRBCMRU 2026/245.07.05 โดยสำรวจข้อมูลพื้นฐานของกลุ่มเป้าหมาย การสัมภาษณ์และการสังเกต และการวิเคราะห์ทางสถิติ เพื่อศึกษาศักยภาพการจัดการการท่องเที่ยวชุมชนให้เกิดความยั่งยืนโดยประยุกต์ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง และเป้าหมายการพัฒนาอย่างยั่งยืน อำเภอปาย จังหวัดแม่ฮ่องสอน ซึ่งเป็นชุมชนแหล่งท่องเที่ยวทางวัฒนธรรม โดยใช้วิธีการเลือกแบบเจาะจง (Purposive Sampling) จาก 6 กลุ่มแบ่งเป็นข้อมูลเชิงปริมาณ รวบรวมข้อมูลจากแบบสอบถาม ได้แก่ 1. ชาวบ้านที่ตั้งถิ่นฐานอยู่ในเขตอำเภอปาย จำนวน 200 คน 2. ผู้ประกอบธุรกิจหรือกิจการที่เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยวชุมชน จำนวน 150 คน 3. นักท่องเที่ยวชาวไทยจำนวน 100 คน และนักท่องเที่ยวต่างชาติจำนวน 50 คน รวมจำนวน 150 คน และข้อมูลเชิงคุณภาพ รวบรวมข้อมูลจากการสัมภาษณ์ ได้แก่ 4. ผู้นำชุมชน จำนวน 45 คน 5. ผู้ที่มีความคิดในเชิงสร้างสรรค์เกี่ยวกับการท่องเที่ยวชุมชน จำนวน 5 คน และ 6.เจ้าหน้าที่จากหน่วยงานที่เกี่ยวข้องกับการจัดการท่องเที่ยวจำนวน 6 คน รวมกลุ่มเป้าหมายในวิจัยรวมทั้งสิ้น 556 คน การเก็บรวบรวมข้อมูลใช้แบบสอบถามรวบรวมข้อมูลพื้นฐานของกลุ่มตัวอย่าง เช่น เพศ อายุ ระดับการศึกษา และความคาดหวังก่อนเดินทางมาท่องเที่ยวในพื้นที่อำเภอปาย ความพึงพอใจหลังจากได้เดินทางมาท่องเที่ยวในพื้นที่อำเภอปาย และข้อคิดเห็นรวมตลอดจนข้อเสนอแนะที่เป็นประโยชน์ต่อการบริหารจัดการการท่องเที่ยวชุมชนในพื้นที่อำเภอปาย การวิเคราะห์ข้อมูลใช้สถิติเชิงพรรณนา (Descriptive Statistics) ได้แก่ ความถี่ และร้อยละ เพื่ออธิบายข้อมูลพื้นฐานของกลุ่มตัวอย่างและการวิเคราะห์เชิงเนื้อหา (Content Analysis) รวมถึงการใช้กระบวนการทางสถิติวิเคราะห์โดยการแปลความหมายจากการประเมินค่าความคาดหวังและความพึงพอใจจะกำหนดค่าในระดับช่วง ดังนี้ 4.21 – 5.00 หมายถึง มีความคาดหวัง หรือ ความพึงพอใจมากที่สุด, 3.41 – 4.20 หมายถึง มี

ความคาดหวัง หรือ ความพึงพอใจมาก, 2.61 – 3.40 หมายถึง มีความคาดหวัง หรือ ความพึงพอใจปานกลาง, 1.81 – 2.60 หมายถึง มีความคาดหวัง หรือ ความพึงพอใจน้อย, 1.00 – 1.80 หมายถึง มีความคาดหวัง หรือ ความพึงพอใจน้อยที่สุด (Best and Kahn, 1988: 247) ทั้งนี้ผู้วิจัยได้ทำการตรวจสอบข้อมูลแบบสามเส้า เพื่อให้ผลการวิจัยมีความน่าเชื่อถือมากยิ่งขึ้น

การเก็บรวบรวมข้อมูล ผู้วิจัยดำเนินการเก็บรวบรวมข้อมูลระหว่างเดือนมกราคม พ.ศ. 2568 ถึง มกราคม พ.ศ. 2569 โดยมีขั้นตอนดังนี้

1. ศึกษาข้อมูลจากเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง
2. พัฒนาแบบสอบถาม รูปแบบการท่องเที่ยวชุมชน ผ่านกระบวนการการเรียนรู้เพื่อพัฒนาอย่างยั่งยืน :กรณีแหล่งท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมอำเภอปาย จังหวัดแม่ฮ่องสอน จำนวน 4 ชุด ดังนี้
 - 1) แบบสอบถามชาวบ้านที่ตั้งถิ่นฐานอยู่ในเขตอำเภอปาย
ค่า IOC = 0.67 – 1.00 และ ค่าความเชื่อมั่น = 0.98
 - 2) ผู้ประกอบธุรกิจหรือกิจการที่เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยวชุมชน
ค่า IOC = 0.67 – 1.00 และ ค่าความเชื่อมั่น = 0.95
 - 3) แบบสอบถามนักท่องเที่ยวชาวไทย ค่า IOC = 0.67 – 1.00 และ ค่าความเชื่อมั่น = 0.96
 - 4) แบบสอบถามนักท่องเที่ยวชาวต่างชาติ ค่า IOC = 0.67 – 1.00 และ ค่าความเชื่อมั่น = 0.86
3. ดำเนินการสอบถาม สัมภาษณ์ และสนทนากลุ่ม และวิเคราะห์ข้อมูล
4. ทำการตรวจสอบข้อมูลโดยวิธีการแบบสามเส้า (Triangulation) เพื่อยืนยันความน่าเชื่อถือของข้อมูล

ผลการวิจัย

ผลการศึกษาศักยภาพทางการท่องเที่ยวชุมชนเพื่อการพัฒนาอย่างยั่งยืน : กรณีแหล่งท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมอำเภอปาย จังหวัดแม่ฮ่องสอน” มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาบริบทของการท่องเที่ยวชุมชนกรณีแหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมในพื้นที่อำเภอปาย ศึกษาและวิเคราะห์ศักยภาพของการท่องเที่ยวชุมชนเพื่อการพัฒนาอย่างยั่งยืนตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง โดยผลการวิจัย มีดังนี้

ตอนที่ 1 บริบททั่วไปและบริบทด้านการท่องเที่ยวในพื้นที่อำเภอปาย สามารถสรุปประเด็นสำคัญได้ดังนี้:

1. บริบททางกายภาพ ประวัติศาสตร์ และการปกครอง

ที่ตั้งและอาณาเขต : อำเภอปาย ตั้งอยู่ทางทิศตะวันออกเฉียงเหนือของจังหวัดแม่ฮ่องสอน ห่างจากตัวจังหวัด 109 กม. และห่างจากเชียงใหม่ 140 กม. ตามเส้นทางหลวงหมายเลข 1095 มีพื้นที่ประมาณ 2,244.70 ตร.กม.

ประวัติความเป็นมา : สันนิษฐานว่าตั้งเมืองมานานกว่า 2,000 ปี เดิมปกครองโดยเจ้าผู้ครองนคร ต่อมาได้รับการยกฐานะเป็นอำเภอในปี พ.ศ. 2454 โดยชื่อ "ปาย" เพี้ยนมาจากคำว่า "ปาย" (ภาษาไทใหญ่แปลว่าถอยร่น) หรือตั้งตามชื่อ "ขุนส่างปาย" ผู้นำชาวไทใหญ่ที่อพยพเข้ามา

ภูมิประเทศและภูมิอากาศ : เป็นที่ราบลุ่มริมแม่น้ำลี้ล้อมรอบด้วยเทือกเขาสูง (ถนนธงชัยและแดนลาว) มีสภาพอากาศแบบมรสุมเขตร้อน เย็นสบายตลอดปี อุณหภูมิเฉลี่ย 21-25 องศาเซลเซียส และมีหมอกปกคลุมจนได้รับฉายา “เมืองสามหมอก”

การปกครอง : แบ่งเป็น 7 ตำบล 66 หมู่บ้าน มีองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น 8 แห่ง ประกอบด้วย 1 เทศบาลตำบล (ทต.ปาย) และ 7 องค์การบริหารส่วนตำบล (อบต.)

2. บริบทด้านประชากรและพหุวัฒนธรรม

ลักษณะประชากร : มีประชากรรวม 38,702 คน ส่วนใหญ่อยู่ในวัยแรงงาน (ร้อยละ 68.3) กระจายตัวหนาแน่นในเขตเทศบาลปายและตามแหล่งท่องเที่ยว (เทศบาลตำบลปาย, 2568)

ความหลากหลายทางชาติพันธุ์ : ประกอบด้วยกลุ่มชาติพันธุ์หลัก ได้แก่ ชาวไทใหญ่ (กลุ่มที่ใหญ่ที่สุด), ชาวไทวน, ชาวปกากะญอ, ชาวจีนยูนนาน และ กลุ่มชาติพันธุ์บนพื้นที่สูง เช่น ม้ง ลีซู ลาหู่ และลัวะ ซึ่งอาศัยอยู่ร่วมกันอย่างสันติ

วิถีชีวิต : เดิมประกอบอาชีพเกษตรกรรม (ทำนา ปลูกกระเทียม) ปัจจุบันปรับเปลี่ยนมาทำอาชีพด้านบริการและการท่องเที่ยวมากขึ้น เช่น โฮมสเตย์ ร้านอาหาร และขับรถรับ-ส่งนักท่องเที่ยว

3. วัฒนธรรม ประเพณี และภูมิปัญญา

ประเพณีสำคัญ : มีความโดดเด่นหลากหลาย เช่น ประเพณีปอยส่างลอง งานกาเดหลู่ ประเพณีดับไฟเทียนของไทใหญ่, ประเพณีปีใหม่เมืองของไทวน, ประเพณีกินข้าวใหม่ของปกากะญอ, เทศกาลกินวอของลีซู/ลาหู่, ตรุษจีนของจีนยูนนาน และ ประเพณีปีใหม่ม้ง

ภูมิปัญญาท้องถิ่น : โดดเด่นด้านอาหาร (ข้าวซอย, ฮังเล, ขาหมูนาน), หัตถกรรม (ผ้าทอไทใหญ่, ผ้าทอกะเหรี่ยง, งานจักสาน) และการแพทย์พื้นบ้าน (สมุนไพร)

4. บริบทด้านการท่องเที่ยว

พัฒนาการท่องเที่ยว : เริ่มต้นจากกลุ่มนักท่องเที่ยวสะพายเป้ (Backpacker) ที่ชอบความสงบและธรรมชาติ จนปัจจุบันเติบโตสู่การท่องเที่ยวหลากหลายรูปแบบ ทั้งเชิงธรรมชาติ วัฒนธรรม ผจญภัย และการท่องเที่ยวโดยชุมชน (CBT)

แหล่งท่องเที่ยวชื่อดัง : เช่น อุทยานแห่งชาติห้วยน้ำดัง, ดอยกิ่วลม, ดอยจิกจ้อง, โป่งน้ำร้อนไทรงาม, กองแลน, ถนนคนเดินปาย, สะพานประวัติศาสตร์, หมู่บ้านสันติชล, วัดน้ำฮู, หมู่บ้านแพมบก(CBT) และล่องห่วงยางแม่น้ำปาย

กลุ่มนักท่องเที่ยว : ชาวไทยนิยมมาเป็นกลุ่มเพื่อน/ที่ทำงาน ส่วนชาวต่างชาติหลัก ได้แก่ อังกฤษ อิสราเอล อเมริกา เยอรมัน ฝรั่งเศส ตามลำดับ โดยนิยมมาในช่วงฤดูหนาวเพื่อสัมผัสอากาศเย็นและหนีฤดูหนาวในยุโรปที่เย็นจัด

ตอนที่ 2 ศักยภาพของการท่องเที่ยวชุมชนเพื่อการพัฒนาอย่างยั่งยืน ตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง

จากกระบวนการเก็บรวบรวมข้อมูลด้วยแบบสอบถามกับกลุ่มเป้าหมาย (ข้อมูลเชิงปริมาณ) เพื่อนำมาวิเคราะห์ศักยภาพของการท่องเที่ยวชุมชน ปรากฏผลดังนี้

ตารางที่ 1 แสดงจำนวน และร้อยละของบุคลากรกลุ่มเป้าหมาย

รายการ	จำนวน	ร้อยละ
ประชาชนที่อาศัยในอำเภอปาย	200	40.00
ผู้ประกอบการธุรกิจ	150	30.00
นักท่องเที่ยวชาวไทย	100	20.00
นักท่องเที่ยวต่างชาติ	50	10.00
รวม	500	100.00

1. ประชาชนที่อาศัยอยู่ในอำเภอปาย

ประชาชนส่วนใหญ่ในพื้นที่มีความรู้ความเข้าใจรูปแบบการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมโดยการท่องเที่ยว ที่ยั่งยืนเป็นการท่องเที่ยวที่ให้ความสำคัญกับเศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรมและสิ่งแวดล้อมสูงสุด เข้าใจและพร้อมให้ความร่วมมือแก้ไขผลกระทบด้านลบ ด้านแหล่งท่องเที่ยว ปัญหาขยะมูลฝอย สิ่งปฏิกูล รวมถึงการจัดการในเรื่องการมีนโยบายกัญชาเสรีส่งผลต่อแหล่งท่องเที่ยว ถนนคนเดินปาย และคนในชุมชน ประชาชนมีส่วนร่วมด้านการส่งเสริมและการพัฒนาการท่องเที่ยว มีการรับฟังความคิดเห็น และข้อเสนอแนะจากทุกฝ่าย มีความพร้อมในการพัฒนาศักยภาพของชุมชนเพื่อนำไปสู่ความเข้มแข็ง และการพัฒนาการท่องเที่ยวที่ยั่งยืน

ตารางที่ 2 ค่าเฉลี่ยและส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานของประชาชนในพื้นที่ที่มีต่อแหล่งท่องเที่ยว

รายการ	ค่าเฉลี่ย	S.D.	ระดับ
ผลกระทบด้านลบ			
1. แหล่งท่องเที่ยวมีความไม่ปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สินของคนในชุมชน	3.85	0.76	มาก
2. แหล่งท่องเที่ยวสร้างปัญหาด้านความสัมพันธ์ระหว่างชาวบ้านในชุมชน	3.66	0.70	มาก
3. แหล่งท่องเที่ยวรบกวนความเป็นส่วนตัวของคนในชุมชน	3.78	0.72	มาก
4. แหล่งท่องเที่ยวก่อให้เกิดปัญหาขยะมูลฝอยและสิ่งปฏิกูล	3.95	0.68	มาก
5. แหล่งท่องเที่ยวส่งผลให้ประเพณีและวัฒนธรรมอันดีงามของท้องถิ่นสูญหาย	3.54	0.68	มาก
ด้านการจัดการ			
1. ความเหมาะสมของมาตรการป้องกันและเฝ้าระวังผลกระทบด้านสิ่งแวดล้อม	3.70	0.75	มาก
2. ความเหมาะสมของมาตรการป้องกันและเฝ้าระวังผลกระทบด้านสังคมและวัฒนธรรม	3.76	0.76	มาก
3. มีการรณรงค์ปลูกจิตสำนึกให้กับคนในชุมชนในการต้อนรับนักท่องเที่ยว	3.87	0.70	มาก
4. การมีนโยบายกัญชาเสรีส่งผลกระทบต่อแหล่งท่องเที่ยวของคนในชุมชน	4.06	0.82	มาก
5. การโฆษณาประชาสัมพันธ์กิจกรรมต่างๆของการท่องเที่ยวให้คนในชุมชนรับรู้อย่างทั่วถึง	3.89	0.77	มาก
	ค่าเฉลี่ย	S.D.	ระดับ
ด้านการมีส่วนร่วม			
1. คนในชุมชนมีส่วนร่วมในการตัดสินใจและดำเนินการเกี่ยวกับการจัดการการท่องเที่ยวชุมชน	3.86	0.78	มาก
2. คนในชุมชนมีส่วนร่วมในการได้รับผลประโยชน์จากแหล่งท่องเที่ยวชุมชน	4.00	0.77	มาก
3. คนในชุมชนรู้สึกเป็นส่วนหนึ่งของการท่องเที่ยวชุมชน	3.94	0.78	มาก
4. คนในชุมชนจัดตั้งองค์กรชุมชนหรือกลุ่มที่มีบทบาทในการจัดการการท่องเที่ยวชุมชน	3.95	0.81	มาก
5. มีการกระจายอำนาจให้คนในชุมชนบริหารจัดการการท่องเที่ยวชุมชน	3.84	0.80	มาก
ด้านการส่งเสริมและพัฒนาแหล่งท่องเที่ยว			
1. การพัฒนาและส่งเสริมแหล่งท่องเที่ยวมีการคำนึงถึงผลกระทบที่เกิดขึ้นกับชุมชน	3.93	0.75	มาก
2. มีการรับฟังความคิดเห็นและข้อเสนอแนะของคนในชุมชนเกี่ยวกับแหล่งท่องเที่ยวชุมชน	4.00	0.79	มาก
3. ชุมชนต้องการให้มีแนวทางในการส่งเสริมและพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวชุมชนเพื่อให้อยู่ต่อไป	3.88	0.78	มาก
ด้านการพัฒนาคุณภาพของชุมชน			
1. การมีแหล่งท่องเที่ยวในชุมชนทำให้คนในชุมชนมีรายได้เพิ่มขึ้น	3.83	0.72	มาก
2. การมีแหล่งท่องเที่ยวในชุมชนส่งผลให้คนในชุมชนเกิดความตระหนักในการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม	3.78	0.75	มาก
3. การมีแหล่งท่องเที่ยวในชุมชนส่งผลให้คนในชุมชนเกิดความตระหนักในการอนุรักษ์ ศิลปวัฒนธรรมและประเพณีของชุมชน	4.02	0.81	มาก
4. การมีแหล่งท่องเที่ยวในชุมชนส่งผลให้คนในชุมชนได้รับความรู้เพิ่มเติม	4.02	0.78	มาก
5. การมีแหล่งท่องเที่ยวในชุมชนส่งผลให้คนในชุมชนเกิดจิตสำนึกรักบ้านเกิด	4.04	0.75	มาก
6. การมีแหล่งท่องเที่ยวในชุมชนทำให้ชุมชนเข้มแข็ง	4.22	0.72	มากที่สุด

2. ผู้ประกอบการธุรกิจ

ผู้ประกอบการธุรกิจส่วนใหญ่มีความพึงพอใจต่อสภาพที่เป็นอยู่ของแหล่งท่องเที่ยวชุมชนปาย มีความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับการจัดการท่องเที่ยวที่นำไปสู่การพัฒนาอย่างยั่งยืน มีความร่วมมือเป็นอย่างดีในด้านการจัดการแหล่งท่องเที่ยว มีการจัดระเบียบร้านค้าอย่างเป็นระบบ มีป้ายร้าน แบ่งโซน ไม่กีดขวางการจราจร อีกทั้งผู้ประกอบการส่วนใหญ่มีความรู้สึกเป็นส่วนหนึ่งของแหล่งท่องเที่ยวชุมชนปาย และพร้อมพัฒนาศักยภาพของตนเองเพื่อพัฒนาการท่องเที่ยวในพื้นที่และสร้างรายได้ในระยะยาว ซึ่งจากข้อมูลสถิติที่ปรากฏจะเห็นได้ว่า ผู้ประกอบการธุรกิจท่องเที่ยวในพื้นที่ในฐานะผู้มีส่วนได้เสียจากการท่องเที่ยวมีศักยภาพและความพร้อมเป็นอย่างดี รวมถึงการให้ความร่วมมือเพื่อนำไปสู่การพัฒนาการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน

ตารางที่ 3 ค่าเฉลี่ย และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน ความคิดเห็นของผู้ประกอบการ

รายการ	ค่าเฉลี่ย	S.D.	ระดับ
ด้านการจัดการแหล่งท่องเที่ยว			
1. มีการจัดระเบียบร้านค้าอย่างเป็นระบบมีป้ายร้านแบ่งโซนไม่กีดขวางการจราจร	4.18	0.75	มาก
2. มีการควบคุมสภาพและราคาของอาหารเครื่องดื่มสินค้าและบริการต่างๆ	3.98	0.64	มาก
ด้านการจัดการแหล่งท่องเที่ยว (ต่อ)			
3. มีการจัดกิจกรรมส่งเสริมแหล่งท่องเที่ยวชุมชนอย่างต่อเนื่องและสม่ำเสมอในวงเทศกต่าง ๆ	4.06	0.64	มาก
4. มีการจัดอบรมให้ความรู้แก่ผู้ประกอบการในแหล่งท่องเที่ยวชุมชนจากหน่วยงานที่รับผิดชอบ	4.06	0.69	มาก
5. ความสะดวกในระบบสาธารณูปโภคเช่นไฟฟ้าประปาถังขยะและการจัดการขยะ	4.09	0.69	มาก
ด้านการมีส่วนร่วม			
1. การมีส่วนร่วมของผู้ประกอบการในการแสดงความคิดเห็นต่างๆในการส่งเสริมและพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวชุมชนปาย	3.92	0.87	มาก
2. การมีส่วนร่วมของผู้ประกอบการในการตัดสินใจและดำเนินการเกี่ยวกับแหล่งท่องเที่ยวชุมชน	3.99	0.87	มาก
3. การมีส่วนร่วมของผู้ประกอบการในการติดตามและประเมินผลเกี่ยวกับการดำเนินการท่องเที่ยวชุมชนปาย	3.90	0.78	มาก
4. ผู้ประกอบการในแหล่งท่องเที่ยวชุมชนให้ความช่วยเหลือซึ่งกันและกันเป็นอย่างดี	3.94	0.78	มาก
5. ผู้ประกอบการมีความรู้สึกเป็นส่วนหนึ่งของแหล่งท่องเที่ยวชุมชนปาย	4.02	0.83	มาก
ด้านการพัฒนาศักยภาพ			
1. ได้รับความรู้เพิ่มขึ้นจากการเป็นผู้ประกอบการในแหล่งท่องเที่ยวชุมชนปาย	3.90	0.64	มาก
2. มีเครือข่ายหรือกลุ่มทางสังคมเพิ่มขึ้นจากการเป็นผู้ประกอบการในแหล่งท่องเที่ยวชุมชนปาย	4.22	0.64	มากที่สุด
3. เกิดจิตสำนึกในการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมจากการเป็นผู้ประกอบการในแหล่งท่องเที่ยวชุมชนปาย	3.99	0.67	มาก
4. เกิดจิตสำนึกในการอนุรักษ์ประเพณีและวัฒนธรรมชุมชนจากการเป็นผู้ประกอบการในแหล่งท่องเที่ยวชุมชนปาย	4.02	0.87	มาก
5. ครอบครัวยังมีรายได้เพิ่มขึ้นจากการเป็นผู้ประกอบการในแหล่งท่องเที่ยวชุมชนปาย	4.26	0.69	มากที่สุด

3. นักท่องเที่ยวชาวไทย

นักท่องเที่ยวชาวไทยส่วนใหญ่มักมีความพึงพอใจและความประทับใจต่อแหล่งท่องเที่ยวในชุมชน รวมถึงมีความประทับใจวิถีชีวิต ประเพณีและวัฒนธรรมในชุมชน มีจิตสำนึกที่ดีในการท่องเที่ยว และอนุรักษ์ประเพณีวัฒนธรรมของชุมชน ได้รับประสบการณ์ทางการท่องเที่ยวที่ดี มีความรู้และความเข้าใจต่อการท่องเที่ยวที่ยั่งยืน รวมถึงจะประชาสัมพันธ์และแนะนำแหล่งท่องเที่ยวของชุมชนไปยังบุคคลอื่นต่อไป แสดงให้เห็นถึงโอกาสทางการท่องเที่ยวของชุมชน และการพัฒนาเพื่อนำไปสู่ความยั่งยืนทั้งทางด้านเศรษฐกิจ สังคมและวัฒนธรรม

ตารางที่ 4 ค่าเฉลี่ย และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน ความคิดเห็นโดยรวมของนักท่องเที่ยวชาวไทยที่มีต่อการเดินทางมาท่องเที่ยว

รายการ	ค่าเฉลี่ย	S.D.	ระดับ
1. ความสามารถในการรองรับนักท่องเที่ยวของแหล่งท่องเที่ยวชุมชน	4.08	0.64	มาก
2. ความพึงพอใจหรือความประทับใจต่อแหล่งท่องเที่ยวชุมชน	4.17	0.55	มาก
3. ความรู้สึกที่ได้รับเกี่ยวกับวิถีชีวิต ประเพณี และวัฒนธรรมของชุมชน	4.31	0.61	มากที่สุด
4. การมีจิตสำนึกในการอนุรักษ์ ทรัพยากรธรรมชาติ และสิ่งแวดล้อม	4.00	0.58	มาก
5. การมีจิตสำนึกในการอนุรักษ์ประเพณี และวัฒนธรรม	4.00	0.58	มาก
6. โอกาสในการประชาสัมพันธ์หรือแนะนำให้บุคคลอื่น มาท่องเที่ยวชุมชนแห่งนี้	4.08	0.63	มาก
7. โอกาสของการเดินทางกลับมาท่องเที่ยวชุมชนแห่งนี้	4.18	0.55	มาก
8. การได้รับประสบการณ์ด้านการท่องเที่ยวที่ดีจากการทำกิจกรรมในแหล่งท่องเที่ยวแห่งนี้	4.09	0.49	มาก

4. นักท่องเที่ยวต่างชาติ

นักท่องเที่ยวต่างชาติส่วนใหญ่มักมีความพึงพอใจและความประทับใจต่อแหล่งท่องเที่ยวในชุมชน รวมถึงมีความประทับใจวิถีชีวิต ประเพณีและวัฒนธรรมในชุมชน มีจิตสำนึกที่ดีในการท่องเที่ยว และอนุรักษ์ประเพณีวัฒนธรรมของชุมชน ได้รับประสบการณ์ทางการท่องเที่ยวที่ดี มีความรู้และความเข้าใจต่อการท่องเที่ยวที่ยั่งยืน รวมถึงจะประชาสัมพันธ์และแนะนำแหล่งท่องเที่ยวของชุมชนไปยังบุคคลอื่นต่อไป แสดงให้เห็นถึงโอกาสทางการท่องเที่ยวของชุมชน และการพัฒนาเพื่อนำไปสู่ความยั่งยืนทั้งทางด้านเศรษฐกิจ สังคมและวัฒนธรรม

ตารางที่ 5 ค่าเฉลี่ยและส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน ความคิดเห็นโดยรวมของนักท่องเที่ยวต่างชาติที่มีต่อการเดินทางมาท่องเที่ยวอำเภอปาย

รายการ	ค่าเฉลี่ย	S.D.	ระดับ
1. ความสามารถในการรองรับนักท่องเที่ยวของแหล่งท่องเที่ยวชุมชน	4.30	0.73	มากที่สุด
2. ความพึงพอใจหรือความประทับใจต่อแหล่งท่องเที่ยวชุมชน	4.34	0.62	มากที่สุด
3. ความรู้สึกที่ได้รับเกี่ยวกับวิถีชีวิต ประเพณี และวัฒนธรรมของชุมชน	3.87	0.75	มาก
4. การมีจิตสำนึกในการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ และสิ่งแวดล้อม	4.35	0.61	มากที่สุด
5. การมีจิตสำนึกในการอนุรักษ์ประเพณี และวัฒนธรรม	4.52	0.66	มากที่สุด
6. โอกาสในการประชาสัมพันธ์หรือแนะนำให้บุคคลอื่น มาท่องเที่ยวชุมชนแห่งนี้	4.40	0.76	มากที่สุด
7. โอกาสของการเดินทางกลับมาท่องเที่ยวชุมชนแห่งนี้	4.28	0.80	มากที่สุด

รายการ	ค่าเฉลี่ย	S.D.	ระดับ
8. การได้รับประสบการณ์ด้านการท่องเที่ยวที่ดีจากการทำกิจกรรมในแหล่งท่องเที่ยวแห่งนี้	4.48	0.50	มากที่สุด

เมื่อนำผลทางสถิติมาทำการศึกษาวเคราะห์ศักยภาพของชุมชนในการบริหารจัดการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน พบว่า

- ศักยภาพของพื้นที่และทรัพยากรการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม** อำเภอยะปวยมีศักยภาพสูงในการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม โดยมีจุดแข็งด้านความอุดมสมบูรณ์ของทรัพยากรธรรมชาติ ความหลากหลายของทรัพยากรวัฒนธรรม ความโดดเด่นของอัตลักษณ์กลุ่มชาติพันธุ์ และความสมบูรณ์ของแหล่งโบราณสถาน อย่างไรก็ตาม ยังมีข้อจำกัดด้านขีดความสามารถในการรองรับ โดยเฉพาะในเขตศูนย์กลางการท่องเที่ยวที่ประสบปัญหาความแออัดและผลกระทบต่อชุมชน
 - ศักยภาพด้านกระบวนการเรียนรู้และการปรับตัว** ชุมชนท่องเที่ยวในอำเภอยะปวยมีศักยภาพสูงด้านกระบวนการเรียนรู้ โดยเฉพาะการเรียนรู้จากวิถีการดำรงชีวิต ส่งผลให้ชุมชนมีระบบการเฝ้าระวังและเตือนภัย มีการปรับตัวทางเศรษฐกิจและรูปแบบธุรกิจ มีการพัฒนาศักยภาพภายใน และสร้างระบบสำรองและกองทุนชุมชน ชุมชนมีกระบวนการเรียนรู้ที่ครอบคลุมตั้งแต่การรับรู้ การวิเคราะห์ การสังเคราะห์ ไปจนถึงการประยุกต์ใช้ความรู้
 - ศักยภาพด้านการบริหารจัดการตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง** ชุมชนท่องเที่ยวโดยชุมชนในอำเภอยะปวยมีการประยุกต์ใช้หลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงอย่างเป็นระบบ ทั้งในมิติเศรษฐกิจผ่านการพึ่งพาตนเองและการบริหารจัดการต้นทุนที่มีประสิทธิภาพ มิติสังคมผ่านความเข้มแข็งของชุมชนและความสามัคคี มิติวัฒนธรรมผ่านการอนุรักษ์และสืบทอดอัตลักษณ์ และมิติสิ่งแวดล้อมผ่านการจัดการทรัพยากรอย่างยั่งยืน
 - การวิเคราะห์จุดเด่น จุดด้อย โอกาส และอุปสรรค** ผลการวิเคราะห์ SWOT พบว่าจุดเด่นที่สำคัญคือความหลากหลายทางวัฒนธรรม ความเข้มแข็งของชุมชน และการมีส่วนร่วม จุดด้อยที่สำคัญคือการเสื่อมโทรมของแหล่งท่องเที่ยว การสูญเสียอัตลักษณ์ และการขาดทักษะด้านการจัดการ โอกาสที่สำคัญคือนโยบายภาครัฐ กระแสการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม และเทคโนโลยีดิจิทัล อุปสรรคที่สำคัญคือความผันผวนทางเศรษฐกิจ การเปลี่ยนแปลงวิถีชีวิต และการแข่งขันทางการท่องเที่ยว
- การวิจัยครั้งนี้พบว่าอำเภอยะปวยมีบริบทที่เอื้อต่อการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม ทั้งในด้านความหลากหลายทางชาติพันธุ์ ความอุดมสมบูรณ์ของทรัพยากรธรรมชาติและวัฒนธรรม ตลอดจนความเข้มแข็งของชุมชนท่องเที่ยวโดยชุมชน ชุมชนมีศักยภาพด้านกระบวนการเรียนรู้และการปรับตัวจากวิถีการดำรงชีวิตต่างๆ ซึ่งนำไปสู่การสร้างภูมิคุ้มกันและระบบการจัดการที่เข้มแข็งยิ่งขึ้น การประยุกต์ใช้หลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงในชุมชนท่องเที่ยวโดยชุมชนปรากฏให้เห็นอย่างชัดเจนในทุกมิติ ส่งผลให้ชุมชนสามารถรักษาสสมดุลระหว่างการพัฒนาเศรษฐกิจ การอนุรักษ์สังคมและวัฒนธรรม และการจัดการสิ่งแวดล้อมได้อย่างยั่งยืน

สรุปผลการวิจัย

สรุปผลการวิจัยตามวัตถุประสงค์ได้ดังนี้

วัตถุประสงค์ข้อที่ 1 บริบทของการท่องเที่ยวชุมชนกรณีแหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมในพื้นที่อำเภอยะปวย พบว่าอำเภอยะปวยมีบริบทที่หลากหลายและเป็นเอกลักษณ์ ดังนี้

- ด้านกายภาพและสภาพทั่วไป** ประกอบด้วย 7 ตำบล 66 หมู่บ้าน มีประชากร 38,702 คน ลักษณะภูมิประเทศเป็นพื้นที่ราบลุ่มริมแม่น้ำปายสลับกับเทือกเขาสูง มีอากาศเย็นสบายตลอดปี มีอุทยานแห่งชาติห้วยน้ำดังเป็นพื้นที่อนุรักษ์
- ด้านประชากรและสังคม** มีความหลากหลายทางชาติพันธุ์สูง ประกอบด้วยไทใหญ่ ไทยวน ปกาเกอญอ จีนยูนนาน ม้ง ลีซอ และลาหู่ ซึ่งอาศัยอยู่ร่วมกันอย่างสันติ วิถีชีวิตส่วนใหญ่ผูกพันกับการเกษตรและการท่องเที่ยว วัฒนธรรมและประเพณีที่หลากหลายยังคงได้รับการสืบทอดอย่างต่อเนื่อง
- ด้านแหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม** มีแหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมที่หลากหลาย ทั้งวัฒนธรรมที่จับต้องได้ เช่น โบราณสถาน วัดวาอาราม และสถาปัตยกรรมพื้นถิ่น และวัฒนธรรมที่จับต้องไม่ได้ เช่น ภาษา การแต่งกาย ประเพณี และภูมิ

ปัญญาท้องถิ่น แหล่งท่องเที่ยวกระจายตัวในทุกตำบล โดยมีความหนาแน่นสูงในเขตเทศบาลตำบลปายและชุมชนท่องเที่ยวโดยชุมชนที่สำคัญ เช่น บ้านแพมบก บ้านสันติชล และบ้านแม่ปิง

4. ด้านการบริหารจัดการ การบริหารจัดการการท่องเที่ยวในอำเภอปายมี 4 รูปแบบหลัก ได้แก่ การจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชน (CBT) ที่มีความเข้มแข็งในชุมชนท่องเที่ยวโดยชุมชน การจัดการโดยองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นโดยเฉพาะเทศบาลตำบลปายในการบริหารถนนคนเดิน การจัดการโดยภาคเอกชนที่มีการลงทุนในธุรกิจที่พักและบริการ และการจัดการแบบมีส่วนร่วมของทุกภาคส่วนผ่านเครือข่ายความร่วมมือ ผู้นำชุมชนและปราชญ์ท้องถิ่นมีบทบาทสำคัญในการขับเคลื่อนการท่องเที่ยว

5. ด้านนักท่องเที่ยวและพฤติกรรม อำเภอปายมีนักท่องเที่ยวปีละประมาณ 200,000-300,000 คน โดยมีนักท่องเที่ยวชาวอังกฤษและอิสราเอลเป็นกลุ่มหลัก นักท่องเที่ยวส่วนใหญ่เดินทางด้วยตนเอง นิยมกิจกรรมทางธรรมชาติและวัฒนธรรม ปรากฏการณ์ “Pai Hole” หรือหลุมพรางปายทำให้นักท่องเที่ยวขยายระยะเวลาพำนักออกไปอย่างยาวนาน

วัตถุประสงค์ข้อที่ 2 ศักยภาพของการท่องเที่ยวชุมชนเพื่อการพัฒนาอย่างยั่งยืนตามหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง

1. ศักยภาพของพื้นที่และทรัพยากรการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม อำเภอปายมีศักยภาพสูงในการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม โดยมีจุดแข็งด้านความอุดมสมบูรณ์ของทรัพยากรธรรมชาติ ความหลากหลายของทรัพยากรวัฒนธรรม ความโดดเด่นของอัตลักษณ์กลุ่มชาติพันธุ์ และความสมบูรณ์ของแหล่งโบราณสถาน

2. ศักยภาพด้านกระบวนการเรียนรู้และการปรับตัว มีศักยภาพสูงด้านกระบวนการเรียนรู้ โดยเฉพาะการเรียนรู้จากวิถีการดำรงชีวิต ได้แก่อุทกภัยและดินโคลนถล่มในปี พ.ศ.2548 และการแพร่ระบาดของโควิด-19 ส่งผลให้ชุมชนมีระบบการเฝ้าระวังและเตือนภัย มีการปรับตัวทางเศรษฐกิจและรูปแบบธุรกิจ มีการพัฒนาศักยภาพภายใน และสร้างระบบสำรองและกองทุนชุมชน

3. ศักยภาพด้านการบริหารจัดการตามปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง ชุมชนท่องเที่ยวโดยชุมชนในอำเภอปายมีการประยุกต์ใช้ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงอย่างเป็นระบบ ทั้งในมิติเศรษฐกิจผ่านการพึ่งพาตนเองและการบริหารจัดการต้นทุนที่มีประสิทธิภาพ มิติสังคมผ่านความเข้มแข็งของชุมชนและความสามัคคี มิติวัฒนธรรมผ่านการอนุรักษ์และสืบทอดอัตลักษณ์ และมิติสิ่งแวดล้อมผ่านการจัดการทรัพยากรอย่างยั่งยืน

อภิปรายผล

การศึกษาวิจัยเรื่อง “ศักยภาพการท่องเที่ยวชุมชนเพื่อการพัฒนาอย่างยั่งยืน : กรณีแหล่งท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมอำเภอปาย จังหวัดแม่ฮ่องสอน” มีข้อค้นพบที่น่าสนใจซึ่งสามารถนำมาอภิปรายผลตามวัตถุประสงค์การวิจัยได้ดังนี้

1. ด้านบริบทวัฒนธรรมและความหลากหลายทางชาติพันธุ์ ผลการศึกษาพบว่าอำเภอปายมีความหลากหลายทางชาติพันธุ์สูง ประกอบด้วยชาวไทยใหญ่ ชาวไทยวน ชาวปกากะญอ ชาวจีนยูนนาน และกลุ่มชาติพันธุ์บนพื้นที่สูงอีกหลายกลุ่ม ซึ่งอาศัยอยู่ร่วมกันอย่างสันติและยังคงรักษาอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมของตนไว้ได้อย่างเหนียวแน่น ข้อค้นพบนี้สอดคล้องกับแนวคิดพหุวัฒนธรรม (Multiculturalism) ที่การอยู่ร่วมกันอย่างสันติของกลุ่มวัฒนธรรมที่แตกต่าง โดยมีการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ซึ่งกันและกัน โดยไม่สูญเสียเอกลักษณ์ของตนเอง สอดคล้องกับพระมหาพรชัย สิริวิโร และคณะ (2563) ที่พบว่าอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมในการท่องเที่ยวของจังหวัดแม่ฮ่องสอนมี 3 ระดับ คือ อัตลักษณ์ทางกายภาพ อัตลักษณ์ทางจิตใจและอัตลักษณ์ทางปัญญาซึ่งปรากฏให้เห็นอย่างชัดเจนในวิถีชีวิตของชนไทใหญ่และกลุ่มชาติพันธุ์ต่างๆ ในพื้นที่ สอดคล้องกับยุทธกร ฤทธิ์ไธสง และ เอกราช เอกศาสตร์ (2568) ที่พบว่าศักยภาพของการท่องเที่ยวโดยชุมชนมีความสัมพันธ์โดยตรงกับความหลากหลายของทรัพยากรวัฒนธรรมและความเข้มแข็งของชุมชนในการอนุรักษ์อัตลักษณ์ท้องถิ่น

2. ด้านกระบวนการเรียนรู้และการปรับตัวจากวิกฤติการณ์ ผลการศึกษาพบว่าชุมชนมีกระบวนการเรียนรู้และการปรับตัวที่เข้มแข็ง โดยเฉพาะการเรียนรู้จากวิกฤติการณ์สำคัญ ได้แก่ อุทกภัยและดินโคลนถล่มในปี พ.ศ. 2548 และการแพร่ระบาด

ของโควิด-19 ชุมชนสามารถปรับตัวผ่านการพัฒนากระบวนวิธีและเตือนภัย การปรับเปลี่ยนรูปแบบธุรกิจ การพัฒนาช่องทาง การตลาดออนไลน์ และการสร้างระบบสำรองและกองทุนชุมชน สอดคล้องกับแนวคิดการจัดการความรู้ โดยเฉพาะกระบวนการ SECI (Socialization, Externalization, Combination, Internalization) ที่กล่าวถึงการแลกเปลี่ยนเรียนรู้และการสร้างองค์ความรู้ใหม่จากประสบการณ์ Rittiboonchai, W. (2525) พบว่าชุมชนที่ประสบความสำเร็จในการฟื้นตัวมีกระบวนการจัดการความรู้ที่เข้มแข็ง โดยอาศัยภาวะผู้นำของชุมชน การตัดสินใจแบบมีส่วนร่วม และการบูรณาการความเชื่อทางจิตวิญญาณเข้ากับการพัฒนาการท่องเที่ยว สอดคล้องกับพัชรินทร์ สิริสุนทร (2567) ที่พบว่าความร่วมมือระหว่างภาคส่วนต่างๆ ทั้งชุมชน ภาครัฐ และภาคเอกชนเป็นปัจจัยสำคัญในการฟื้นฟูการท่องเที่ยวหลังวิกฤติ และ มณเฑียร สติมานนท์ และคณะ (2568) พบว่าการฟื้นตัวของชุมชนท่องเที่ยวในอำเภอบางบาลยังอยู่ในชุมชนเป็นสำคัญ มากกว่าการพึ่งพาการสนับสนุนจากภายนอก

3. ด้านการประยุกต์ใช้หลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงในการจัดการท่องเที่ยว ชุมชนมีการประยุกต์ใช้หลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงอย่างเป็นระบบ สอดคล้องกับ ยุทธกร ฤทธิ์ไธสง และ เอกราช เอกศาสตร์ (2568) พบว่า แนวทางการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชนที่ประสบความสำเร็จต้องสอดคล้องกับหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงทั้ง 3 ด้าน สอดคล้อง มณฑล สุทธิพันธ์ และคณะ (2567) พบว่าการนำหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงมาปฏิบัติอย่างเป็นระบบส่งผลโดยตรงต่อประสิทธิภาพของธุรกิจการท่องเที่ยว และสามารถอธิบายได้ด้วยทฤษฎีผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย (Stakeholder Theory) ที่เน้นการสร้างสมดุลระหว่างผลประโยชน์ของทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้อง

4. ด้านการจัดการสมดุลระหว่างการพัฒนาและการอนุรักษ์ ผลการศึกษาพบว่าชุมชนสามารถรักษาสมดุลระหว่างการพัฒนาเศรษฐกิจ การอนุรักษ์สังคมและวัฒนธรรม และการจัดการสิ่งแวดล้อมได้อย่างยั่งยืน โดยมีกลไกสำคัญคือการมีส่วนร่วมของชุมชน กฎกติกาที่ชัดเจน สอดคล้องกับแนวคิดการพัฒนาที่ยั่งยืน (Sustainable Development) ที่เน้นความสมดุลของ 3 มิติ ได้แก่ เศรษฐกิจ สังคม และสิ่งแวดล้อม บุญเลิศ ชัยจิตร และคณะ (2565) ที่พบว่าความร่วมมือของชุมชน ภาวะผู้นำท้องถิ่น การพัฒนาศักยภาพ และการจัดการทรัพยากรอย่างยั่งยืนเป็นปัจจัยสำคัญในการสร้างความยืดหยุ่นและประโยชน์ระยะยาวให้แก่ชุมชน

5. ด้านศักยภาพทางการท่องเที่ยวชุมชนผ่านกระบวนการเรียนรู้ ผลการศึกษานำไปสู่การพัฒนาศักยภาพการท่องเที่ยวชุมชนผ่านกระบวนการเรียนรู้เพื่อพัฒนาอย่างยั่งยืนบนพื้นฐานปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง ซึ่งประกอบด้วย 5 องค์ประกอบหลัก ได้แก่ ทูทางวัฒนธรรมและภูมิปัญญาท้องถิ่น กระบวนการเรียนรู้ผ่านการปฏิบัติ ผู้นำชุมชนและจิตอาสาท้องถิ่น ทรัพยากรและพื้นที่ท่องเที่ยว และวัฒนธรรมชุมชนและการมีส่วนร่วม พร้อมกระบวนการเรียนรู้ 4 ขั้นตอน ได้แก่ รับรู้และตระหนัก ทดลองและลงมือปฏิบัติ ตัดสินใจด้วยตนเอง และดูแลตนเองเป็นวิถีชีวิต สอดคล้องกับ Rittiboonchai, W. (2025) พบว่ากระบวนการที่นำไปสู่ความสำเร็จของชุมชนในการฟื้นฟูการท่องเที่ยวหลังวิกฤติประกอบด้วย 4 ขั้นตอนหลัก ได้แก่ การมีภาวะผู้นำที่เข้มแข็ง การตัดสินใจแบบมีส่วนร่วม การบูรณาการความเชื่อทางจิตวิญญาณ และการมีส่วนร่วมของเยาวชน และ ยุทธกร ฤทธิ์ไธสง และ เอกราช เอกศาสตร์ (2568) ที่เสนอแนวทางการจัดการการท่องเที่ยวโดยชุมชน 3 แนวทางที่สอดคล้องกับปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง ซึ่งครอบคลุมทั้งการบริหารจัดการธุรกิจ การพัฒนาตามหลักการพื้นฐาน และการพัฒนาตามปัจจัยแห่งความสำเร็จ

ข้อเสนอแนะ

1. ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย

- 1) การส่งเสริมการท่องเที่ยวโดยชุมชน (CBT) อย่างเป็นระบบ หน่วยงานภาครัฐทั้งระดับจังหวัดและท้องถิ่น
- 2) การกำหนดมาตรการควบคุมการขยายตัวของธุรกิจท่องเที่ยว โดยเฉพาะการควบคุมสิ่งปลูกสร้าง การจัดการขยะและน้ำเสีย และการกำหนดขีดความสามารถในการรองรับนักท่องเที่ยว (Carrying Capacity) เพื่อป้องกันปัญหาความแออัดและการเสื่อมโทรมของสภาพแวดล้อมที่อาจส่งผลกระทบต่อคุณภาพชีวิตของชุมชน

3) การบูรณาการความร่วมมือระหว่างภาคส่วน ควรมีการจัดตั้งคณะกรรมการบริหารการท่องเที่ยวระดับอำเภอที่มีองค์ประกอบจากทุกภาคส่วน

2. ข้อเสนอแนะเชิงปฏิบัติการ

- 1) การพัฒนาศูนย์เรียนรู้ชุมชนและการสืบทอดภูมิปัญญา
- 2) การส่งเสริมกระบวนการเรียนรู้และการปรับตัวของชุมชน
- 3) การจัดการผลประโยชน์และการกระจายรายได้อย่างเป็นธรรม
- 4) การอนุรักษ์และฟื้นฟูแหล่งท่องเที่ยว
- 5) การพัฒนาระบบข้อมูลและเทคโนโลยีสารสนเทศ

3. ข้อเสนอแนะสำหรับการวิจัยในครั้งต่อไป

- 1) การศึกษาศักยภาพการท่องเที่ยวชุมชนในพื้นที่อื่น ควรมีการศึกษาวิจัยเพื่อพัฒนาศักยภาพการท่องเที่ยวชุมชนผ่านกระบวนการเรียนรู้บนพื้นฐานปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงในพื้นที่อื่นของจังหวัดแม่ฮ่องสอน
- 2) การศึกษาผลกระทบของการท่องเที่ยวในระยะยาว ควรมีการศึกษาวิจัยเชิงติดตามประเมินผล (Longitudinal Study) เพื่อติดตามการเปลี่ยนแปลงของชุมชนท่องเที่ยวในอำเภอบายในช่วงระยะเวลา 5-10 ปีข้างหน้า
- 3) การศึกษากระบวนการเรียนรู้ของชุมชนในมิติต่างๆ ควรมีการศึกษาวิจัยเชิงลึกเกี่ยวกับกระบวนการเรียนรู้ของชุมชนท่องเที่ยวในมิติที่ ยังไม่ถูกสำรวจอย่างครอบคลุม

เอกสารอ้างอิง

- กาญจนา แสงลัมสุวรรณ. (2553). *การท่องเที่ยวเชิงมรดกวัฒนธรรมอย่างยั่งยืน*. วารสารนักบริหาร, 32(4), 139-146.
- เทศบาลตำบลปาย. (2568). *แผนพัฒนาสามปี (พ.ศ. 2566-2568)*. แม่ฮ่องสอน : เทศบาลตำบลปาย.
- พัชรินทร์ สิริสุนทร. (2567). "การจัดการเชิงกลยุทธ์สำหรับการท่องเที่ยวโดยชุมชนในช่วงการแพร่ระบาดของโควิด-19: กรณีศึกษาชุมชนโดยรอบแหล่งมรดกโลกทางวัฒนธรรมเมืองเก่าสุโขทัย ประเทศไทย" วารสารระดับนานาชาติ Journal of Global Tourism.
- พระมหาพรชัย สิริวิโร และคณะ. (2563). "อัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมในการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน จังหวัดแม่ฮ่องสอน." บทควมามวิจัย ศูนย์วิจัยธรรมศึกษา บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- บุญเลิศ ชัยจิตร และคณะ. (2565). *การมีส่วนร่วมในการจัดการการท่องเที่ยวเชิงเกษตรอย่างยั่งยืนของ เกษตรกรในพื้นที่ อำเภอสามพราน จังหวัดนครปฐม*. วารสารรัฐศาสตร์ปริทรรศน์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 9(2).
- มณฑล สุทธิพันธ์ และคณะ. (2567). บทบาทของขนาดและคุณลักษณะของคณะกรรมการบริษัท ตลอดจนการประยุกต์ใช้หลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง (SEP) ร่วมกับแนวคิด ESG เพื่อช่วยเสริมสร้างโอกาสในการอยู่รอดและการเติบโตทางธุรกิจในระยะยาว. ม.ป.ท.
- มณฑิร สติมานนท์, ฤดา จันทรสม, และ ทศนีย์ สติมานนท์. (2568). *การท่องเที่ยวที่ปลอดภัยและยั่งยืน หลังการแพร่ระบาดของโควิด-19: กรณีศึกษา เมื่อน่าน และ หาดบางแสน ประเทศไทย*. วารสาร Journal of Applied Economics and Management Strategy ปีที่ 12 ฉบับที่ 1 (2025) สังคมศาสตร์ และศิลปะ มหาวิทยาลัยศิลปากร.
- ยุทธกร ฤทธิ์โรสง และ เอกราช เอกศาสตร์. (2568). *การบูรณาการศาสตร์เพื่อพัฒนาการท่องเที่ยวโดยชุมชนในจังหวัดนครราชสีมา อย่างยั่งยืนภายใต้หลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง*. วารสารวิทยาการจัดการ มหาวิทยาลัยราชภัฏนครราชสีมา, 4 (1), 1-16.

Best, J. W., & Kahn, J. V. (1988). *Research in education*. (6th ed.). Prentice Hall.

Rittiboonchai, W. (2025). *Resilience and reinvention: Knowledge management strategies for community-based tourism in post-pandemic Thailand*. Social Sciences & Humanities.